

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 90 1969

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ.

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Tideström, Gunnar Brandell

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Hällbyg. 34 c, 752 28 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1970

Benz menar att denna essay skadade Wilde mer än alla hans övriga skrifter tillsammans. Det är möjligt, men man ser den påfallande sällan omnämnd i Wilde-litteraturen. Wildes hänfulla gliring till kapitalisterna i »The Soul of Man»: »As for begging, it is safer to beg than to take, but it is finer to take than to beg» förvanskas i enbandsvolymen av hans skrifter till »but it is finer to beg than to take»; detta är en händelse som ser ut som en tanke.⁴ Wildes levnadstecknare har pekat på hans två artiklar i the Daily Chronicle 1897 — där han försvarar en avskedad fångvårdare i Reading och propagerar för humanisering av engelsk fångvård — och förvånade konstaterat att snobben har förvandlats under fängelsetiden och fått upp ögonen för det mänskliga lidandet. En sådan förvåning tyder på att man har förbigått essayn från 1891 med större diskretion än den är värd. Liksom man undviker att bakom de färggranna såpbubblorna se kärnan i komedierna.

Ett annat problem där man med särskild uppmärksamhet lyssnar till Ernst Benz' mening, är den gamla mångomskrivna frågan om skuld och ansvar i svartjukedramat Douglas-Wilde-Ross. Benz var i unga år vän till Ross men han tvekar inte att utpeka Ross som »boven» och peka på dennes »skumraskmanövrer». Douglas, säger Benz, är värd en liten upprättelse: »Låt oss gladeligen stryka hälften av hans skuldregister — det är långt nog ändå.» (»Också en triangel», SDS 30.11.1960.)

Epifanio San Juan, Jr: The Art of Oscar Wilde

Endast ett enda engelsk-språkligt arbete som uteslutande sysslar med Wildes författarskap, har jag i denna översikt att presentera. Författaren är inte oväntat amerikan: EPIFANIO SAN JUAN, JR är assistant professor i engelska vid Californiens universitet. Efter alla de biografiska verken är det förstas med förväntan man börjar läsa hans bok *The Art of Oscar Wilde* (Princeton 1967). Tyvärr övergår förväntan snart i besvikelse. Denna analys av Wildes författarskap från ungdomslyriken fram till Reading-balladen innehåller åtskilliga fullt läsbara avsnitt. Men som helhet är framställningen tung och svårsmält och stundom obegriplig. Om komedierna, för att bara ta ett exempel, har San Juan följande att meddela:

»Within the framework of the conventional and credible plot, there exists a steady iconoclastic current of conversation. This yields intellectual farce which bears no reformatory purpose or ideal except the catharsis aroused by the dialectics of irony and sophistry.»

Ifall detta tungomålstalande skall betyda att komedierna har kvicka dialoger men saknar all tendens, så är påståendet dessutom felaktigt.

Germund Michanek

Nyare Yeatslitteratur

Yeats är en besynnerlig figur. Inte bara som människa, som ockultist, mytolog, filosofisk systembyggare och politiker, utan som litteraturhistoriskt fenomen. Genom att han levde så länge och skrev högklassig dikt in i det sista, omspänner hans produktion alla de perioder som man med vaga beteckningar kan kalla symbolismen, sekelskiftets nationalromantik och den lyriska modernismen. Vad de två tidigare perioderna beträffar är hans inordning i dem tämligen klar, men hans ställning som modernist är desto mera problematisk. Ingen vill förneka storheten och djärvheten i hans 20-talslyrik, men samtidigt tycks den ha utgjort en återvändsgränd, då ingen diktare av betydelse prövat samma väg. Skillnaden framstår klart vid en jämförelse med Pound och

⁴ The Works of Oscar Wilde, ed. by G. F. Maine, London and Glasgow 1948, p. 1020.

T. S. Eliot som obundna av ett romantiskt förflutet kunde träda fram som modernismens anförare.

Både Pound och Eliot har ju funnit entusiastiska lärjungar, översättare och uttolkare i Sverige, men något motsvarande intresse har inte visats Yeats. En handfull av hans dramer översattes visserligen och gavs ut i början av 20-talet, delvis i anslutning till Yeats nobelpris, och ett tiotal välgjorda lyriköversättningar kan man hitta i skilda antologier. Men det är i det närmaste allt. Tilläggas bör dock Lars Forssells svit »Tolv variationer till minne av W. B. Yeats» i diktsamlingen Ändå (1968). Forssells anmärkning till denna svit är belysande: »Vad som alltid fascinerat mig hos Yeats är inte mystikern, den konservativa, kort sagt inte tänkaren, utan det poetiska örat, rytmen, föredraget med dess irländskt exotiska skiftningar» (s. 56). Nu företräder ju inte heller Pound och Eliot politiska åsikter som är särdeles gångbara i dagens Sverige, men man har i allmänhet haft lättare att overse med dem. Det är uppenbarligen något i den yeatska mystiken, som Forssell kallar den, som verkar fråntötande eller åtminstone försvårar kontakten.

Om nu Yeats inte haft så mycket att ge yngre skaldegenerationer, så har han stimulerat desto flera litteraturhistoriker som hos honom funnit ett osedvanligt rikt fält när det gäller såväl biografiska som textkritiska och komparativa undersökningar. Yeatslitteraturen är redan stor och den är i ständigt växande. En bibliografisk översikt börjar kännas behövlig och lär vara under förberedande av en anglosaxisk forskare. I avvaktan på detta välkomna verk skall här lämnas en kortare rapsodisk kommentar till några av de senaste årens forskningsresultat.

För en översikt över nyare Yeatslitteratur kan som gräns bakåt i tiden lämpligen väljas 1965, det år då den litterära världen firade hundraårsminnet av skaldens födelse med festskrifter och textutgåvor av skilda slag. Gränsen är lämplig i synnerhet som en av dessa skrifter innehåller en resonerande bibliografi över den kritiska och vetenskapliga litteraturen om Yeats fram till 60-talets början: K. G. W. Cross: »The fascination of what's difficult: A survey of Yeats criticism and research» (i *In excited reverie. A centenary tribute to William Butler Yeats 1865-1965*, ed. by A. Norman Jeffares and K. G. W. Cross, London/New York 1965, s. 315-337). Cross översikt är ingen bibliografi i teknisk bemärkelse och gör inga som helst anspråk på fullständighet, men den är skriven med kännarens sinne för väsentligheter och med sunt kritiskt omdöme.¹

Inte överraskande efterlyser Cross en »full-scale critical biography of the kind Yeats merits» trots de i sitt slag utmärkta arbetena av Joseph Hone (1942), Richard Ellman (1948) och A. Norman Jeffares (1949). Avsaknaden av en definitiv biografi ännu trettio år efter Yeats död förklaras till en del av det mycket omfattande, ännu opublicerade handskriftsmaterial som innehåller både brev och dagböcker och självbiografiska anteckningar. Detta material har visserligen ställts till enskilda forskares förfogande av skaldens änka, men helt naturligt har Mrs. Yeats älskvärdhet lagt vissa hinder i vägen för ett ohämmat utnyttjande av dokumenten.

Den kritiska utgivning av Yeats verk hade däremot hunnit mycket långt 1965. Yeats hörde till de diktare som reviderade och skrev om sina verk gång på gång, och det är följaktligen en diger volym som bär titeln *The variorum edition of the poems of W. B. Yeats* (ed. by Peter Allt & Russell K. Alspach, New York 1957). Alspach, denne litterärt bildade och litteraturhistoriskt skolade brigadgeneral i Förenta staternas armé, svarade tillsammans med sin hustru också för den lika digra *Variorum*

¹ En fullständig *Bibliography of Yeats criticism* sammanställd av Cross i samarbete med R. T. Dunlop uppges i den ovan anförda bibliografiska översikten från 1965 vara »now with the publishers» (sid. 322).

Av löpande bokkataloger att döma tycks den beklagligtvis också ha stannat hos förläggaren, åtminstone ännu när detta skrivs (maj 1969).

edition of the plays of W. B. Yeats (London 1966). Yeats prosaskrifter väntar dock ännu på en samlad utgåva.

Av de böcker om Yeats som publicerats efter det att Cross avslutade sin bibliografiska översikt skall här först nämnas ett par tyska verk, bl. a. därför att den tyskspråkiga Yeatslitteraturen av naturliga skäl ägnas relativt liten uppmärksamhet i den anglosaxiska forskningen. Inledningsvis bör också några ord sägas till försvar för moderna tyska doktorsavhandlingar i litteraturhistoria, vars ringa omfång och metodiska förbening tidigare ofta väckte löje här i Sverige. Medan vi nu tvingas justera kraven för doktorsavhandlingar nedåt med hänvisning till standarden på kontinenten och i Amerika, finner vi allt oftare att såväl omfång som kvalitet är i stigande utomlands.

Det gammaldags tyskeriet är dock inte helt passé, vilket bevisas av Heinrich Rothfuss' disseration *Wandlungen in der späten Lyrik William Butler Yeats'* (Photodruck, Tübingen 1966). Undersökningen gäller utvecklingen av vad författaren kallar Yeats »Systemgedichte», dvs. »Die Gedichte [...], deren geistiger Hintergrund von dem in *A Vision* enthaltenen System gebildet wird» (s. 55). Procenttabeller och grafiska bilagor är tydligen tänkta som garantier för metodisk oantastlighet men tjänar mest till att understryka bristen på lyrisk sensibilitet.

Även i en annan avhandling från samma år ligger tonvikten på den systematiska utredningen av Yeats tankevärld men här med större auktoritet och med en överväldigande, närmast överrik dokumentation: Theodor Klimek, *Symbol und Wirklichkeit bei W. B. Yeats* (Abhandlungen zur Kunst-, Musik- und Literaturwissenschaft, Band 45, Bonn 1967; under något annorlunda titel framlagd som disseration vid universitetet i Hamburg 1966). Bakom den magistrala titeln döljer sig ett försök att komma tillrätta med Yeats egna teorier om poesi och poetiskt bildspråk — en ganska komplicerad för att inte säga förvirrad teoriherva — i vilken distinktionen mellan »symbol» och »image» är av stor betydelse. Klimek konkretiserar sin framställning genom att kommentera och analysera några av Yeats centrala poetiska bilder, främst cirkeln och spiralen.

På gränsen mellan avhandling och kritisk essä står Jeanette Landers *William Butler Yeats, Die Bildersprache seiner Lyrik* (Sprache und Literatur, 4, Stuttgart 1967). Född i New York har författarinnan en mera omedelbar kontakt med engelsk poetisk diktation än sina ovan nämnda kolleger och under studier i Amerika har hon också lärt en hel del av the new criticisms varsamma sätt att handskas med lyrik. Boken är emellertid närmast frukten av några års högre anglistiska studier vid Freie Universität i Berlin. Den misstänkt vida titeln täcker lyckligtvis ett mera begränsat undersökningsfält. Lander visar övertygande att bilder och symboler med anknytning till hav och vatten intar en dominerande plats i Yeats lyrik från alla perioder, och inriktningen på denna bildsfär ger framställningen en fast komposition.

Ett av de grundligare verken inom de allra senaste årens anglosaxiska Yeatsforskning är Donald T. Torchianas *W. B. Yeats and Georgian Ireland* (Evanstone 1966). Den unge nationalisten Yeats intresserade sig dels för den samtida frihetsrörelsen, dels för återupplivandet av irisk mytologi och fornhistoria, men på äldre dagar fascinerades han allt mer av 1700-talets irländska kulturliv. Framför allt drogs han till biskop Berkeley, vars idealistiska filosofier satt djupa spår i *A Vision*, och till den något lägre kyrkliga dignitären Jonathan Swift, vars fränt sensualistiska verk betytt mycket för Yeats sena kärlekslyrik. Och i skådespelet *The Words upon the Window-Pane* går Swift igen på ett högst påtagligt sätt.

Richard Ellmann, Yeatsforskningens nestor, har på senare år bidragit med mera kuriosabetonade undersökningar. Essäistiskt, bitvis anekdotiskt skriver han om Yeats litterära vänskaper i *Eminent Domain. Yeats among Wilde, Joyce, Pound, Eliot and Auden* (New York 1967). Det har länge varit känt att dandyn Wilde kom sin unge landsman att känna sig som en bondlurk i sina enkla kängor, att Pound gav honom värdefull sekreterarhjälp i början av 10-talet osv. Mer upplysningar av detta slag bjuds

här men dessutom värdefulla synpunkter på de rent litterära relationerna. Ellmanns yeatsforskningar har också stimulerat andra litteraturhistoriker. En elev till honom har företagit en ingående granskning av Yeats självbiografi: Joseph Ronsley, *Yeats's Autobiography. Life as Symbolic Pattern* (Cambridge, Mass. 1968).

Det är omöjligt att här gå in på den blandade floran av vetenskapliga och kritiska tidskriftsuppsatser om Yeats. En samling sådana skall dock nämnas: *The Dolmen Press Yeats Centenary Papers* är den samlande titeln på en serie om tolv småhäften som under åren 1965–67 utkom i Dublin. Flera av häftena utgörs av utvidgade föreläsningar och somliga har sedermera tryckts om på annat håll — så t. ex. Ellmanns studie »Yeats and Joyce» (se ovan). Bland övriga bidrag kan som exempel nämnas Edward Malins »Yeats and the Easter Rising», Raymond Listers tillägg till tolkningen av Bysantiumdikterna och Hiro Ishibashis uppsats om Yeats och det japanska nohdramat. Alla häften är smakfullt utstyrda, rikt illustrerade och försedda med noter och litteraturanvisningar.

Till sist skall nämnas ett verk som kommer att bli ovärderligt för var och en som på allvar sysslar med Yeats lyrik: A. Norman Jeffares, *A Commentary on the Collected Poems of W. B. Yeats* (London 1968). Jeffares har tidigare nämnts i detta kåseri som såväl yeatsbibliograf som -biograf, och hans förtrogenhet med texter och vetenskaplig litteratur i ämnet är imponerande. Denna volym på omkring 560 sidor ansluter sig till andra upplagan av Yeats *Collected Poems* av 1950 och meddelar för varje enskild dikt i hela Yeats produktion tillkomsttid (där så är möjligt), relevanta utdrag ur brev och prosaskrifter samt namn- och ordförklaringar. När det gäller de mest komplexa och omskrivna dikterna, som t. ex. *Sailing to Byzantium*, kan Jeffares urval av synpunkter ur den kritiska litteraturen kännas en smula slumpartat, men det är ju oundvikligt. Som helhet är det ett välavvägt och synnerligen gediget arbete, och man skulle vara tacksam för motsvarande hjälpmedel vid studiet av andra stora moderna författare.

Staffan Bergsten

Nyare Joyceforskning

När Harry Levin skisserade Joyceforskningens dåvarande läge för andra upplagan (1960) av sin Joycintroduktion — som fortfarande är den bästa som finns — beskrev han situationen som paradoxal. Det allmänna kritiska intresset koncentrerades till de litterära verkens formella sidor och man ägnade sig föga åt studiet av författarnas personligheter och biografier. Men Levin menade, att eftersom Joyce, den litterära formens mästare, ständigt använder sitt eget liv som material, är biografiska kunskaper särskilt nödvändiga för att förstå och utforska just det Joyceska skapandet. Med lättförståelig entusiasm välkomnade han Ellmanns magnifika biografi, som just då var under utgivning. Sedan dess har biografiska dokument av första rangens betydelse publicerats av Ellmann och andra, främst de två senare volymerna av Joyces brev (London 1966) och brodern Stanislaus' dagbok från 1903 till 1905 (utg. av G. H. Healey, London 1962), som kompletterar hans minnen i *My Brother's Keeper* (New York 1958). Ellmann har också publicerat självporträttet Giacomo Joyce (London 1968). R. M. Kain har behandlat Dublinmiljön: *Dublin in the Age of William Butler Yeats and James Joyce* (Oklahoma Univ. Press 1962), och vidare belyser C. P. Curran i *Dublin's Joyce* (London 1968) både Joyces Dublintid och hans tidiga Parisbesök.

Emellertid tycks Joyceforskningen ändå ha dröjt med att utnyttja biografiska infallsvinklar vid studiet av verken. Den litterära analysen och det »tekniska» studiet